

тема:

**Заступник
Голови РАУ, НААУ
Валентин Гвоздій
розповів фінським
колегам про досвід
діяльності
адвокатури
під час війни**

с. 3

**Огляд ключових
рішень РАУ
20 – 21 вересня
2024 року**

с. 6

**Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за вересень –
жовтень 2024 року**

с. 12

**Історія
адвокатури:
Лонгин
Цегельський –
патріот,
націонал-
консерватор,
сборник (частина 1)**

с. 55

ЛОНГИН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ — ПАТРІОТ, НАЦІОНАЛ-КОНСЕРВАТОР, СОБОРНИК (ЧАСТИНА 1)

Павло Гай-Нижник, доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, учасник Всеукраїнського Проєкту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ

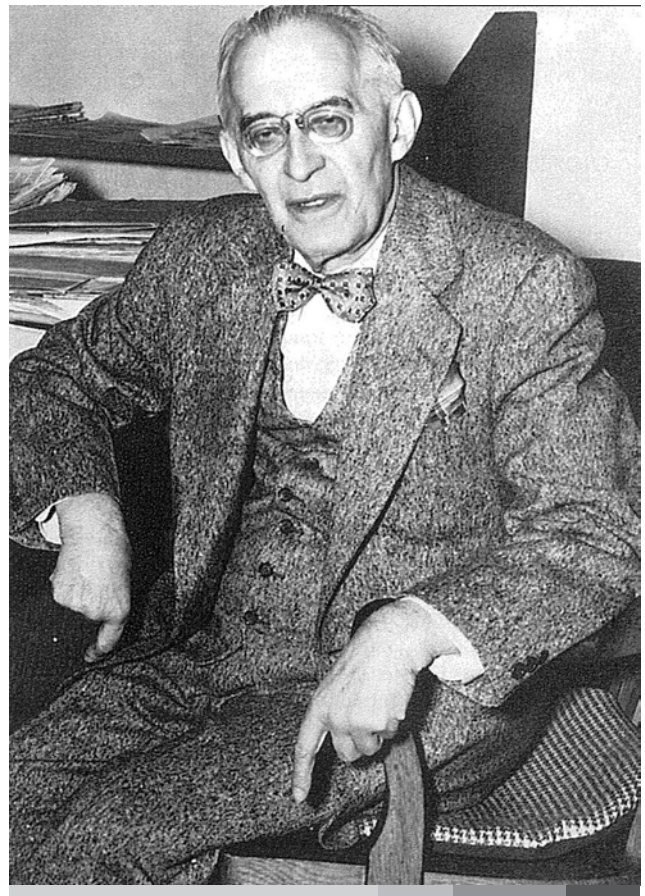
«Переповане моє серце почуттям радості і тріумфу! Сьогодні положено найкращий камінець під будучину українського народу. Українська нація прилучилася до європейської культури, і це прилучення є найкращою запорукою, що Україна не загине».

Лонгин Цегельський
(6 жовтня 1918 р., Київ)

Лонгин Михайлович Цегельський — особистість воістину непересічна і багатогранна, як з огляду на його місце в історії України, так і зважаючи на спектри, сфери і обшири його діяльності — державний і громадсько-політичний діяч, дипломат і адвокат, журналіст і публіцист, видавець і емігрант...

Народився Лонгин (за старим написанням — Льонгин) 29 серпня 1875 р. у Кам'янці-Струмиловій (нині — Кам'янка-Бузька Львівської обл.) в Австро-Угорській імперії в сім'ї священника Михайла Цегельського (1848–1944 рр.) та Анізії Дзерович. Батько Михайло володів кількома іноземними мовами, був не лише парохом-священником, а й камінецьким деканом, одним з очільників місцевої «Просвіти», знаним журналістом і українським політиком, належав до повітової ради (обирався її віце-маршалком), послом до австрійського парламенту, а мати походила з відомого священницького роду Дзеровичів. В сім'ї було ще двоє синів — Роман (професор-фізик Чернівецького університету) та Ігнатій (греко-католицький священник), а також троє сестер — Ганна, Іванна і Марія.

Початкову освіту Лонгин здобував у місцевій школі на Забужжє, а від 1886 р. — в Першій державній академічній гімназії у Львові, яку закінчив 1894 р. з матурою (атестатом зрілості). Тоді ж вступив на правничий факультет Львівського університету ім. Франца Йосифа.

Лонгин Цегельський

У ці роки юнак брав дієву участь у студентському русі, зокрема у боротьбі молоді за український університет у Львові, плідно співпрацював з місцевим часописом «Молода Україна» (був також і його редактором до 1902 р.), на шпальтах якого висловлювався з ідеєю відродження української державності. Він також входив до складу однойменної нелегальної молодіжної організації (1899–1902 рр.), таємний провід якої складався з 10 осіб¹, один з перших кинув клич боротьби за самостійну Україну.

Водночас під час навчання Лонгин у складі австрійської делегації брав участь у Студентському конгресі в Англії. Тоді, під час однієї з дискусій, він різко виступив проти реферату щодо майбутнього переоблаштування Європи, за яким Східна Галичина (по р. Сян) мала би територіально увійти до складу Російської імперії. Ба більше, молодий австрійський українець у своїй промові вдався навіть до образ на адресу російського царя, що обернулося внаслідку депортацією Л. Цегельського з Британії². Під час повернення до Австро-Угорщини, на німецько-австрійському кордоні у містечку Пассау його було заарештовано австрійськими жандармами за «образу маєстату іншого монарха» (тоді подібне було заборонено законодавчо), проте подальших наслідків так і не настало³. Натомість саме цей інцидент сприяв першій хвилі відомості юнака серед політикуму Наддунайської імперії й поза її межами та став поштовхом до початку політичної кар'єри Л. Цегельського.

По закінченні університету у 1898 р. з абсолюторією (додатком до диплому)⁴, його було скеровано до Відня на правничо-адміністративну і дипломатичну практику в Міністерстві закордонних справ й до Стокгольма в Посольство Австро-Угорщини у Швеції. Того ж року він став членом літературної секції наукового гуртка

Лонгин Цегельський з батьками у віці 3 років

«Академічної громади» (а по суті, сприяв об'єднанню в це спільне товариство «Ватри» та «Академічного братства»), короткий час на переломі XIX — початку

¹ У Комітеті десяти «Молодої України», зокрема, Є. Косевич, В. Старосольський, В. Темницький представляли соціал-демократичну течію, О. Грабовський, А. Крушельницький — радикальну, М. Галушинський, Л. Цегельський — національно-демократичну, С. Горук — християнсько-національну, Т. Мелень — теоретично-монархістську, ім'я десятого члена — невідоме.

² Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City: Смолоскип, 1992. С. 342.

³ В оборону Л. Цегельського стали, керуючись правом і обов'язком перед студентами (право «civis academicus») ректор і сенат Львівського університету, позаяк без відома й згоди університетських властей студент не міг бути заарештованим або довготривало перебувати під вартою. У справу також втрутився цісарський намісник Галичини граф М. Бобринський. Тож 20-річного юнака було звільнено від будь-якої відповідальності, позаяк на конгресі він фактично боронив інтегральність Австро-Угорської монархії.

⁴ Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City: Смолоскип, 1992. С. 340.

XX ст. (до грудня 1900 р.) очолював редакцію періодичного видання «Свобода», що на тоді було органом національно-демократичної партії⁵. Після року практикування Л. Цегельського було рекомендовано і спрямовано до Львівського університету для захисту докторської дисертації з ділянки міжнародного права, що він успішно й здійснив⁶.

У цей час у 1899 р. він стає одним з організаторів загального з'їзду українських студентів та середньошкільної молоді у Львові. Під час же самого з'їзду 14 липня 1900 р. Л. Цегельський виголосив реферат з теоретичним обґрунтуванням ідеї самостійності України, вказуючи, що національна держава в етнографічних межах є обов'язковою і першою підвалиною добробуту і культури нації, запорукою її розвою. «Ми віримо, — зазначав промовець, — що нам бути! І ми віримо, що встане Україна, як не на наших очах, так на наших кістках! Ми віримо в її воскресіння, а коли б не мали в це вірити, так ліпше нам і не жити! Без України нам нема життя! Як камінна велит-гора, як непорушна граніт-скала, так тверда та непохитна ця наша віра! [...] Через кордон подають собі руки українці з обох боків Збруча. Понад багнети, що стережуть границю підносяться велика ідея, злучаючи всі щирі серця України!», а відтак завданням усього народу є: «...Сотворити власний державний організм, свою власну, незалежну, самостійну Українську національну державу в етнографічних границях по всій території, заселеній Українським народом»⁷. На підставі доповіді Л. Цегельського з'їзд прийняв дві постанови, в яких вимагалось: вимагати від австро-угорського уряду заснування у Львові українського університету і про виборювання Української соборної самостійної держави, а у резолюції недвозначно заявлялося: «І ми віримо, що встане Україна, як не на наших очах, то на

наших кістках! Ми віримо в її воскресення — а коли б не мали в це вірити, так ліпше нам і не жити! Без України нема нам життя!»⁸.

Вже наступного року (1901 р.) Л. Цегельський стає одним з започатківців студентських виступів у Львівському університеті, а також видав у Львові свою популярну книгу «Русь-Україна і Московщина-Росія», що мала виразне антиросійське спрямування, а також порушувала характерні на той час соціальні і національні проблеми, зокрема й питання окремішності українського народу, що має право на власну державність. Книга здобула величезну відомість у Галичині й сприяла поширенню національного самоусвідомлення серед української людності в Західній Україні та поза її межами. Цю брошуру було опубліковано накладом у десять тисяч примірників, а збори товариства «Просвіта» ухвалили нагородити видання премією з фонду «Стефана Дубравського» у сумі 180 корон⁹.

Після закінчення університету та захисту докторату з права Л. Цегельський зайнявся певний час адвокатською практикою, проте невдовзі цілковито присвячує себе публіцистиці й журналістиці, а також громадсько-політичній діяльності й, зокрема, вже у 1902 р. стає одним з ініціаторів селянських страйків проти польських землевласників у Галичині. Іще від 25 грудня 1901 р. на загальних зборах Львівської «Народної ради» молодого Л. Цегельського було обрано до складу її нового проводу, серед якого були такі відомі діячі, як о. О. Темницький, ред. І. Белей, проф. В. Білецький, о. О. Стефанович, проф. Ю. Романчук¹⁰. Під час же страйкової хвилі у Східній Галичині виконавчим органом УНДП (Народним комітетом) за підписами голови комітету Ю. Романчука, його заступників К. Левицького та М. Шухевича, секретарів Я. Олесницького та Л. Цегельського

⁵ Москвофільський друкований орган «Галичанин» у цьому контексті зазначав: «Діяльність п. Цегельського як редактора "Свободи" обмежувалась бішенними нападами на "москвофілів", на русско-народные общества людей із русско-народных партий, посольских кандидатов» [ВР ЛНБ ім. В. Стефаника, ф. 167, оп. 2, спр. 3298, арк. 12].

⁶ ЦДІАЛ України, оп. 1, спр. 104, арк. 53.

⁷ Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City: Смолоскип, 1992. С. 342.

⁸ Там само. С. 344.

⁹ ВР ЛНБ ім. В. Стефаника, ф. 167, оп. 2, спр. 3298, арк. 3.

¹⁰ Там само, арк. 2.

26 липня 1902 р. у Львові було видано звернення «До всього руського народу в Галичині»¹¹. У ньому селян та сільську інтелігенцію закликалося до створення страйкових місцевих і повітових комітетів, фіксації всіх випадків провокацій та протизаконних дій з боку органів влади тощо¹². 25–26 грудня 1902 р. Л. Цегельський був одним з 373 делегатів Народного з'їзду у Львові, а також обраний членом найтіснішого Народного комітету¹³.

Тоді ж він зав'язав і підтримував зв'язки з М. Міхновським, що був одним з засновників та ідеологів Революційної української партії (РУП) й самостійником з Наддніпрянської України. Саме Л. Цегельський долучився до видання більшості публікацій М. Міхновського у Галичині й, зокрема, його брошури «Самостійна Україна» (Львів, 1900 р.).

Не була зайвою Л. Цегельському й фінансово-підприємницька вдача. Так, наприклад, він був одним з найбільших пайовиків Народної торгівлі, а також членом Наглядової ради «Убезпеченового товариства», банку «Дністер» й одним з директорів «Земельного банку іпотечного» та інших товариств¹⁴.

Однією з найбільших вкладниць капіталу до Народної торгівлі була, до речі, відома піаністка Ольга-Стефанія Дуткевич, з якою Лонгин Цегельський одружився 4 березня 1905 р. у Катедральному соборі святого Юра у Львові. Ольга-Стефанія де Бонча Дуткевич, гербу Біла народилася 21 лютого 1880 р. у сім'ї о. Євгена Дуткевича, пароха й діди́ча в селі Рудно біля Львова та Генрики з роду Кушнір¹⁵.

Того ж року на загальних річних зборах «Народної ради» 24 грудня Л. Цегельського обрано членами виділу (нового проводу) і 30 грудня — членом президії (секретарем комітету)¹⁶. На Народному з'їзді партії 25 грудня 1905 р., що проходив у Львові, він став ще й одним з авторів кілької резолюцій.

Невдовзі Л. Цегельський наполегливо включився у боротьбу, що вилилася у масовий легальний вічевий рух та заяви українських послів у парламенті, сеймі і пресі, за ухвалення нового виборчого закону на основі загального, безпосереднього, рівного і таємного виборчого права, справедливого розподілу мандатів між поляками та українцями у парламенті й скасування застарілої куріальної системи¹⁷. У підсумку українці

¹¹ Українська національно-демократична партія була заснована у 1899 р. з ініціати́ви І. Франка, М. Грушевського, В. Охримовича, В. Будзиновського, Є. Левицького, Т. Окуневського, Т. Савойки. Напередодні Першої світової війни стала найчисельнішою, політично та культурно найвпливовішою політичною структурою в Галичині та Буковині. Навколо неї сконсолідувались усі ліберально-центристські сили, зокрема світська інтелігенція, духовенство, основна маса селян і міщан. Націонал-демократи посіли чільне місце у структурі українського політичного руху, поступово очоливши провід української політики в Галичині. з Керівне «ядро» УНДП — «Народний комітет». Програма партії містила вимоги: демократизації політичного життя в Австро-Угорщині з використанням легальних парламентських засобів; рівноправ'я українського і польського населення в Галичині; створення українського Коронного краю; запровадження прогресивного податку, захист інтересів селян (викуп великих земельних володінь і наділення селян землею). Окрім того, у своїй програмі партія ставила завдання здобуття культурної, економічної та політичної самостійності українського народу, підтримки українського руху в Російській імперії, пробудження національної свідомості в українців Закарпаття, утворення з руської частини Галичини і Буковини однієї національної провінції з власною адміністрацією і сеймом. Вищий орган партії — Народний комітет, який очолював Ю. Романчук. Органом партії був тижневик «Свобода», на її політичній платформі стояли «Діло» та «Буковина». На виборах до Райхсрату в 1901 р. здобули 1 мандат посла (депутата), в 1907 р. — 20, а на останніх виборах 1911 р. — 23 мандати. Вела успішну боротьбу з москвофільством, відіграла важливу роль у створенні ЗУНР. На партійному з'їзді 28 березня 1919 р. у Станіславові перейменована на Українську трудову партію. 1925 р. увійшла до Українського національного демократичного об'єднання (УНДО).

¹² Діло, 1902, 28 липня.

¹³ Там само, 26 грудня.

¹⁴ Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City: Смолоскип, 1992. С. 350.

¹⁵ О. Дуткевич померла 11 березня 1948 р. у місцевості Ляндек у Тіролі (Австрія), де й була похованою.

¹⁶ Діло, 1906, 1 січня.

¹⁷ Тоді українські політичні партії утворили виборчий блок, спільно організовуючи віча та мітинги. Так, наприклад, від липня 1905 р. по червень 1906 р. у Галичині було проведено понад 1300 масових заходів. Найпотужнішим з них стало всенародне віче, влаштоване 2 лютого 1906 р. у Львові на площі біля Високого Замку, що зібрало бл. 50 тис. людей, які прибули делегаціями з багатьох повітів і міст. Серед ораторів на вічу був і Л. Цегельський.

домоглися свого: 26 січня 1907 р. австрійський уряд таки запровадив довгоочікуваний виборчий закон¹⁸.

У нових виборах 1907 р. брав участь й націонал-демократ Л. Цегельський. Він балотувався у спілці з сіоністами від 60-го сільського змішаного округу (Бучач, Підгайці, Монастирська, Вишнівчик), але зрештою опинився другим після єврейського адвоката і посла М. Гібеля, а отже, став заступником посла. Згодом, після його смерті у 1909 р., Л. Цегельський все ж став послом до австрійського парламенту. У цей час (1907–1908 рр.) він також був видавцем і відповідальним редактором авторитетного львівського часопису «Діло».

Невдовзі, у 1911 р. Л. Цегельський виграє вибори до Державної Ради на Ярославській окрузі (округ № 67 Радимно — Любачів — Ярослав — Сенява — Порохник — Чесанів), перемігши графа З. Тарновського й ставши таким чином послом до віденського парламенту. За цим він чи не відразу ж подав запит міністрові внутрішніх справ Австро-Угорщини щодо зловживань з боку старост, католицького духовенства та жандармів під час проведення парламентських виборів у численних громадах Східної Галичини. У парламенті він став одним із секретарів

посольського клубу (Української парламентської репрезентації), а також — членом комісії закордонних справ (й, відповідно, не раз був членом різних дипломатичних місій).

Коли ж цісарською постановою від 14 травня 1913 р. розпущено Галицький сейм і призначено нові вибори у червні–липні того ж року, Л. Цегельський, як член Української національно-демократичної партії (УНДП), став також послом до Галицького крайового сейму від Бібрейського повіту. «Галицькі вибори, — зазначав він, — се пекло для виборців, се деморалізація властей і суспільности, партій, одиниць і мас..., де оглумлюється темного виборця хамськими аргументами..., б'ється всяке почуття етики, політичного виховання мас і народного добра...»¹⁹. Та виборча компанія змусила Л. Цегельського чітко визначити своє бачення союзників і ворогів українства. У цій виборчій війні першим союзником українців він вважав дві політичні сили: національно-демократичну і радикальну партії, а також висуванців Народного комітету правдиво-руських і правдиво-селянських кандидатів у послы, що мали скласти одну непобориму народну армію. Серед супротивницького українству табору ним було визначено, передусім, вшехполяків²⁰

¹⁸ Перші вибори до австрійського парламенту на основі загального виборчого права були призначені на травень 1907 р., зокрема 14 травня — в сільських округах і 17 травня — в міських.

¹⁹ *Цегельський Л.* З австрійської України. Галицьке москвофільство в останній його фазі // Літературно-науковий вістник. 1910. Річник XIII. Т. I. Кн. 4. С. 400.

²⁰ Народно-демократична партія, польська національна демократія (Demokracja Narodowa, endecja, wszechpolacy) — загальна назва польських організацій національно-демократичного спрямування. Організаційно зародилася у 1887 р. з ініціативи З. Мілковського (літ. псевд. — Т.-Т. Єж) на базі Ліги Польської, метою якої було відродження польської державності. Ліга Польська сповідувала ліберально-демократичну ідеологію й підтримувала контакти з осередками українського національного руху, зокрема зі «Старою Громадою» та М. Драгомановим, намагаючись створити єдиний білорусько-литовсько-українсько-польський фронт проти царату. Підлегла їй організація «Союз польської молоді „Зет“» мала зв'язки з українцями (зокрема з М. Павликом та І. Франком), проте бл. 1891 р. співпрацю з українцями було припинено. 1893 року Лігу Польську було перетворено у Лігу Народову. У 1897 р. діячі Ліги Народової створили Стронніцтво Народово-Демократичне. У 1900 р. польські ендеки остаточно перейшли на антиукраїнські позиції і трактували українців, білорусів та литовців як етнографічні групи єдиної польської нації. Із того часу терміни «ендеція», «вшехполяк» стали синонімами польського шовінізму. У 1900-х рр. ними було обрано виразно проросійську орієнтацію. Після відновлення польської державності, у 1919 р. ними було створено Союз Людово-Народовий. До травневого 1926 р. перевороту Ю.-К. Пілсудського входили до складу усіх польських урядів, а по ньому становили міцну основу опозиції до Ю.-К. Пілсудського. У 1926 р. провідний ідеолог ендеків Р. Дмовський створив Обоз Великої Польщі, а у 1928 р. замість ліквідованого Союзу Людово-Народового було утворено Стронніцтво Народове. У 1930-х рр. лідери партії пропагували профашистські гасла.

і подоляків²¹, а також польських дідиців, біскупів і ксьондзів й, звісно ж, усіх москвофілів. У тому ж таки 1913 році він був також одним з співорганізаторів Всеслов'янський з'їзду послів, який ініціювали чеські політики з метою домогтися більших прав слов'янським народам в Австро-Угорській імперії.

Не полишав Л. Цегельський і молодіжного руху, зокрема й членства у спортивно-воєнізованих сокільсько-січових товариств, а саме — став членом організації «Сокіл» й належав до його головної управи — «Сокола-Батька». Брав активну участь у діяльності друкованого органу «Сокола-Батька» — «Запорізькі вісти», на сторінках якого поширювалися ідеї збройної боротьби за самостійність українського народу і побудову Української держави²². Відтак у 1912 р. Л. Цегельський став й одним з організаторів участі українських «Соколів» у всеслов'янському сокільському здвигу

в Празі²³, а за два роки (у 1914 р.) діяльно переймався влаштуванням у Львові загальноукраїнського Січово-Сокільського свята (або Шевченківського Здвигу), що відбувався у «рік Шевченка». У святі взяло участь понад 12 тис. осіб за присутності офіційних австрійських адміністративних й військових представників влади та дипломатичного корпусу іноземних консульських представництв, що були акредитовані у Львові²⁴. Утім святковий здвиг так і не був завершений, як планувалося, через звістку про замах і вбивство у Сараєві австрійського ерцгерцога Франца-Фердинанда фон Габсбурга та його дружини²⁵.

Перша світова війна «зачалась війна від сербів, та не за сербів вона по правді ведеться, а за нас українців, за нашу українську землю і за наш український народ!» — вважав Л. Цегельський²⁶ й відтак усі свої зусилля поклав на використання наслідків війни

²¹ Подоляки («podolasy») — польське політичне угруповання консервативного напрямку, що діяло в Галичині у 2-й пол. XIX — на поч. XX ст. Захищало інтереси польських землевласників, володіння яких були розташовані між чисельно переважаючим українським населенням. Назва походила від західної частини Поділля (на Тернопільщині), що входила до складу Австрійської імперії (від 1867 р. — Австро-Угорщина) й де знаходилися найбільші маєтки польських землевласників. Як політичну течію можна розглядати від сер. XIX ст. (після приєднання 1846 р. до австрійської провінції Королівство Галиції і Лодомерії території «вільного міста» Краків, де сформувалася течія краківського консерватизму). В останній чверті XIX ст. діяльність угруповання похвалилася після того, як лідером течії став творець концепції польського месіанізму В. Дідушицький. За його теорією слов'яни мали перебрати цивілізаційне лідерство від германського світу, а Польща — претендувати на першість серед слов'янства, протиставивши російському панславізму «ягеллонську ідею» мирного співжиття різних народів на одній землі, серед яких українцям відводилася першочергова роль. Застерігав поляків перед небезпекою відкритої міжнаціональної боротьби з українцями у Східній Галичині, вважаючи її приреченою на поразку, натомість закликав утверджувати свій вплив, створюючи спільні з українцями інституції, пропагував двомовність, зокрема в освіті. Прихильники В. Дідушицького спершу називалися «атеньчики» (від назви його художнього твору «Атену»), а згодом — «автономісти», оскільки вони виступали за розширення галицької автономії, в якій вбачали запоруку збереження соціальних і національних привілеїв польської шляхти. Їхньою організаційною формою був клуб автономістів у Галицькому крайовому сеймі, складова частина Консервативної унії. Переломним моментом для східногалицького консерватизму стала т. зв. акція В. Козловського 1902–1903 рр., метою якої було зорганізування східногалицьких поляків, піднесення їхньої національної свідомості, збереження й розширення позицій польського чинника у Східній Галичині. Більша частина соціальної бази подоляків прийняла ідеологію польської націонал-демократії, а деякі діячі старшого покоління зблизилися з краківськими консерваторами. В українському питанні у перебігу дискусій навколо виборчої реформи Галицького крайового сейму був сформований політичний союз між націонал-демократами й подоляками (т. зв. антиблок), що протидіяв спробам галицького намісника М. Бобжинського провести реформу шляхом порозуміння з українськими політиками. Важливим організаційним осередком «антиблоку» була створена 1906 р. на базі Центрального передвиборчого комітету Національна рада («Rada Narodowa»), що претендувала на роль надпартійного центру польської політики в Австро-Угорщині.

²² Українознавчі проблеми в теоретичній і практичній діяльності Лонгіна Цегельського [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.br.com.ua/referats/Politologiya/15748-4.html>.

²³ *Патер І.* Лонгін Цегельський // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2009. С. 312.

²⁴ *Цегельський Ю.-М.* Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City: Смолоскип, 1992. С. 357.

²⁵ *Гай-Нижник П. П.* Габсбург Франц-Фердинанд фон // Енциклопедія Сучасної України. Т. 5. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. С. 251.

²⁶ *Патер І.* Лонгін Цегельський // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2009. С. 312.

на користь української державницької справи. Тож не дивно, що коли 1 серпня 1914 р. національно-демократична, радикальна і соціал-демократична українські партії заснували у Львові на чолі з К. Левицьким міжпартійну організацію — Головну українську раду (ГУР), до її складу увійшов і Л. Цегельський. Завданням ГУР було спрямовувати загальноукраїнські політичні акції під час війни. Відтак, вже 3 серпня 1914 р. на будинках Львова та в українських часописах з'явився маніфест ГУР «До всього українського народу», сповіщаючи заклик до дії Української боевої управи і набір добровольців до легіону Українських січових стрільців (УСС). «І ці українці стали лавою при Австрії, а проти Росії, не з якоїсь сліпої любові до Австрії, — міркував Л. Цегельський про роль і завдання УССів, — а бачачи в її побіді кращу будуччину всього українського народу. Тому українська молодь з Галичини пішла в полки Українських Січових Стрільців — свідомо того, що тільки розгромом Росії доб'ємося вільної України»²⁷. Що ж до згаданої Бойової управи, то цілком природно, що він увійшов і до її складу, де розвинув досить плідну роботу: зокрема, за його сприяння багато українців біженців і добровольців, що не потрапили до Легіону УСС, були витягнуті з гонведських полків²⁸ (куди їх примусово встромяли мадяри) і переводилися чи то до австрійських підрозділів, чи до стрілецького резерву.

У цей час Л. Цегельський зближується й з емігрантами з Наддніпрянщини, які 4 серпня 1914 р. створили у Львові Союз визволення України (СВУ), що мав на меті здобуття самостійної Української держави, яка мала постати на руїнах Російської імперії у Першій світовій війні²⁹.

Невдовзі після початку Першої світової війни, блискавичного наступу російських військ та окупації ними Галичини і західних теренів Волині, Л. Цегельський змушений був залишити Львів й перебратися з роди-

ною до Відня. В австрійській столиці він переймався не лише депутатськими обов'язками та відвідинами різних держав як парламентський посол, а й працював у Комісії з питань біженців (Fluchtlingskommission), у Комітеті допомоги біженцям (Kriegsfluchtlings Hilfskomitee), займався справами переселенців у таборі Гмінден та інтернованих у Талергофі, був залучений до діяльності в Українському запомоговому комітеті, метою якого стала допомога жертвам війни, вдовам і сиротам, займався організацією українських військових підрозділів у складі австро-угорської армії, створенням збройних формувань з українців-військовополонених російської армії, що перебували у таборах в Австро-Угорщині та Німеччині, а надто — організацією Легіону січових стрільців.

Як член комісії закордонних справ парламенту Австро-Угорщини від 1914 р. Л. Цегельський відвідував з дипломатичними місіями різні країни, зокрема й у складі австро-угорської дипломатичної місії перебував в Істамбулі, Софії, Стокгольмі, Берліні та Бухаресті. Перебуваючи в османській столиці, він мав кілька зустрічей з турецьким прем'єр-міністром Енвер-пашею, внаслідок однієї з яких стало перевидання праці Л. Цегельського «Русь-Україна і Московщина-Росія»³⁰. 1915 р. цю працю було перевидано коштом Союзу визволення України (СВУ) в Істамбулі (Туреччина) накладом у 40 тис. примірників під назвою «Русь — Україна, а Московщина — Росія. Історично-політична розвідка» з картою України. У 1916 р. її знов було перевидано в Істамбулі накладом вже у 15 тисяч (128 с., карта). У нових виданнях Л. Цегельський значно підкорегував свої теоретичні конструкції, зокрема, було усунуто соціалістичну фразеологію та змінено миролюбну риторичку на воєнізовану щодо боротьби за Україну³¹. Варто також зауважити, що практично весь турецький наклад було нелегально переправлено на Наддніпрянську Україну. Ба більше, делегати ГУР

²⁷ Там само. С. 312–313.

²⁸ Гонвед (угор. *Honvéd* — захисник батьківщини, військовий; угор. *Honvédség* — армія) — угорські збройні формування: за середньовіччя — назва угорської піхоти; під час угорської революції 1848–1849 рр. — спочатку піхота, а потім уся угорська національна армія; у 1867–1918 рр. — угорська королівська армія (ландвер); у 1918–1945 рр. угорська королівська армія; від 1946 і дотепер — назва збройних сил Угорщини. Гонведами також називали угорських військових, особливо тих, які захоплювали Закарпаття у березні 1939 р. і тих, що служили в окупаційних німецьких військах та проводили військові акції проти українських повстанців, радянських партизанів та каральні акції проти мирного населення під час Німецько-радянської війни.

²⁹ Засновниками СВУ стали відомі у галицькому політичному середовищі наддніпрянські діячі: В. Дорошенко, Д. Донцов, М. Залізняк та А. Жук.

³⁰ *Левицький К.* Українські політики / Сильвети наших давніх послів і політичних діячів // Діло, 1936, ч. 2. С. 72.

³¹ *Цегельський Л.* Русь-Україна і Московщина-Росія. Львів: Апіріорі, 2007. С. 7.

Л. Цегельський і С. Баран домоглися зустрічі з такими провідними османськими політиками, як Енвер-паша і Талаат-бей, які запевнили українців у тому, що Туреччина сприятиме створенню на руїнах переможеної Росії незалежної Української держави, що постане охоронним муром проти російської навали на Балкани і в Середземномор'я³².

Крім того, у 1914 р. у Бухаресті румунською мовою виходить його брошура «Не визволителька, гнобителька народів» разом зі всіма відозвами Союзу до різних європейських народів, маніфестом ГУР та з додатком — етнографічною картою України, а у 1915 р. у Берліні — праця «Die grossen politischen Aufgaben des Krieges im Osten und die ukrainische Frage» («Великі політичні завдання війни на Сході та українське питання»). Одним з наслідків перебування делегатів від ГУР і СВУ в Османській імперії стала поява друком в Істамбулі 1915 року турецькою мовою збірки «Україна, Росія й Туреччина», що мала намір ознайомити турецьку громадськість з українською проблемою та політичними змаганнями українців. До брошури, крім публікацій М. Грушевського, В. Дорошенка, М. Меленевського, А. Жука, увійшла й стаття Л. Цегельського «Україна й Туреччина», у якій висвітлювалася історія українсько-турецьких взаємин, вказувалося на необхідність поразки Росії у війні на користь України й Туреччини тощо. Того ж року, під час другого візиту Л. Цегельського до Швеції, у Стокгольмі було видано його книгу «Ukraina sveriges beriglömbda bundsförvanti» («Україна — колишня шведська союзниця»). Починаючи від того ж таки 1915 року (і до 1918-го) Л. Цегельський співпрацював також і з часописом «Українське слово», а також був відповідальним редактором «Літературно-наукового вісника». У ті ж часи Л. Цегельський опублікував свої роботи під назвами «З чого виникла війна та що вона нам може принести» і «Самостійна Україна», в яких висвітлив визначальні завдання української національно-визвольної політики — створення Української Самостійної Соборної Держави. Він ставив питання глибоко і широко з максимальною метою українця — державність! «Не за українські пісні чи вишивання, не за український театр чи аматорську виставу, не за українські галушки, наливку, тропак чи сині шаровари, навіть не за українські газети, не за «Прогрес» чи за українську школу, не за поділ Галичини

*Українська Бойова Управа.
Сидять: Др В. Старосальський, др М. Коричи,
др Н. Прильовський голова, др С. Манашівський,
В. Катанай писар. Стоять: Д. Бодерський секретар,
В. Мелницький місто голова, др Л. Цегельський.
Світлина з Дня 31/III 1915.*

Українська Бойова Управа. 31 березня 1915 р.
Відень

чи автономію йде сьогодні розмова, — наголошував Л. Цегельський, — а за самостійну Українську державу. Так, браття! За Українську Державу — самостійну і від нікого незалежну!»

У травні 1915 р. Л. Цегельський подав австро-угорському уряду меморіал щодо вирішення українського питання в монархії, який викликав фурор у різних сферах тогочасного політикуму. Ба більше, він навіть відбув спеціальну місію з цього питання до німецького імператора Вільгельма II з проєктом створення державної України, союзної Німеччині.

Водночас він виступає одним з двигунів ідеї ще більшого об'єднання національно-демократичних сил у часи війни й відтак вимагав реорганізації ГУР у загальноукраїнську інституцію. Зокрема, йшлося про Загальну українську раду (ЗУР), що була уконституційована 5 травня 1915 р. й до складу якої увійшов і Л. Цегельський й про входження до неї СВУ. Криза, що виникла в ЗУР у взаєминах між т. зв. «опозицією» Українського парламентського клубу (на чолі з Є. Петрушевичем, до якої належав й Л. Цегельський) та диктаторськими «претензіями» К. Левицького і М. Василька, призвела до того, що у листопаді 1916 р. з пропозиції Л. Цегельського діяльність ЗУР було

³² Гай-Нижник П. П. Україна — Туреччина: становлення міждержавних і дипломатичних взаємин (1917–1921 рр.) // Гілея, 2020, вип. 157 (№ 6–9), ч. 1, історичні науки. С. 7–16.

припинено. Одним зі звинувачень і причин до цього слугувало й те, що ЗУР під очільництвом «старих» політиків так і не досягла утворення українського коронного краю зі Східної Галичини і Буковини, а натомість 5 листопада 1916 р. австро-угорський цісар і німецький кайзер видали акт щодо проголошення Польського Королівства і відокремлення Галичини. Новий провід національним рухом українців Галичини фактично перейняла відтоді на себе Українська парламентська репрезентація (УПР), до якої належав і Л. Цегельський.

Тим часом з поваленням у Росії царату у лютому 1917 р. у Петрограді, утворення в березні того ж року Української Центральної Ради у Києві з новою силою пожвавило національне питання на українських землях. Галицьке політичне представництво українців вже наприкінці 1917 р., зустрічаючи перепони з боку польських сил та імперського центру, ультимативно заявляло у віденському парламенті про нагальну потребу побудови українського державного тіла на основі традицій давнього українського Галицько-Волинського князівства. Причому заявлялося, що ця територія, як частина неподільної спадщини всього українського народу, може як залишитися у складі Австрії, так і, за волею українців, бути влученою до УНР³³.

Коли ж 22 січня 1918 р. IV Універсалом було проголошено самостійність УНР, а 9 лютого Україною було підписано Мирний договір з Центральними державами (Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною і Болгарією) національно-визвольне питання на західноукраїнських землях ще більш загострилося. У день укладання Берестейського договору Народний комітет УНДП прийняв звернення «До українського народу Галицької землі», де відзначалося історичне значення утворення УНР, яка першою з воюючих держав Європи «постановила мир, примощуючи іншим воюючим державам шлях братолюб'я» й наголошувалося, що «Актом з дня 9 лютого с. р. піднісся на ступінь державної нації цілий український нарід — не лиш у межах Української Народної Республіки, але й скрізь та всюди, де б і не жив він поза межами її. Се акт — мало сказати — історичний: він в життю цілого українського народу

Старшини УГА Іван Боберський, Михайло Волошин і Лонгин Цегельський, 1918 рік

епохальний... Нехай же буде святою ся днина, в якій здійснилася мрія цілого українського народу!»³⁴.

10 лютого 1918 р. на урочистих зборах і маніфестації у Львові з балкона будинку Музичного товариства ім. М. Лисенка на площі до тисяч людності звернувся й відомий діяч УНДП, посол до австрійського парламенту і Галицького сейму Л. Цегельський, який наголосив на важливому значенні Берестейського миру для західноукраїнських земель. «По тім і по цім боці кордону український народ зуміє за себе постояти», — заявив він. Того ж дня Л. Цегельський виступив з промовою на зборах 300 українських залізничників³⁵. Збори ж двохсот представників Організації українців міста Львова, які відбулися 12 лютого 1918 р., на пропозицію Л. Цегельського, привітали «остаточне признание української держави»³⁶.

³³ Лозинський М. Українська революція: Розвідки і матеріали. Галичина в рр. 1918–1920. Відень, 1922. Т. V. С. 23.

³⁴ Кугутяк М. Історія української націонал-демократії 1918–1929 рр. Київ–Івано-Франківськ: Плай, 2002. Т. 1. С. 63.

³⁵ Українське слово, 1918, 12 лютого.

³⁶ Там само, 14 лютого.

У серпні 1918 р. у Львові з ініціативи УНДП відбулися наради про організацію українського війська й адміністрації. Водночас Народний комітет УНДП уповноважив І. Кивелюка, С. Барана, В. Панейка, В. Бачинського і Л. Цегельського розпочати підготовку «до самочинного перебрання влади в краю» й, як наслідок, протягом серпня–вересня у Львові відбулася серія таємних нарад з питання: «про організацію адміністрації і війська, що мали зайняти Львів і Східну Галичину в ім'я української державності»³⁷.

У вересні ж 1918 р. Українська парламентарна репрезентація відрядила доктора Л. Цегельського до Києва з метою досягти порозуміння з гетьманом П. Скоропадським щодо майбутніх планів, у тому числі державності України на західноукраїнських землях і шляхів до створення соборної України. Наслідком перемовин з гетьманом став виступ Л. Цегельського на нараді лівих українських партій, у якому він, охарактеризувавши політичне становище в Європі, пропонував лівому політикуму під-

тримати гетьмана, не здійснювати проти П. Скоропадського перевороту, що здійснить «горожанську боротьбу», позаяк це українське громадянське повстання згубить українську державність й наполегливо радить «порозумітися з гетьманом і підперти історичну українську владу»³⁸. Тоді ж, наприкінці вересня 1918 р. у Києві, Л. Цегельський взяв участь у відкритті столичного Державного українського університету. «Під час урочистого відкриття університету цікаво прозвучали слова приявного там представника галицьких українців д-ра Лонгіна Цегельського, який сказав: «Переповнене моє серце почуттям радості і тріумфу. Сьогодні положено найкращий камінець під будучину українського народу. Українська мова прилучилася до європейської культури і це є найкращою запорукою, що Україна не згине. Я вірю, я певен в тому, що ви, браття, пригорнете і нас, галичан до себе, і що вирішиться доля нашого університету у Львові, і що його дістанемо», — цитувалися слова Л. Цегельського у пресі»³⁹.

³⁷ *Левицький К.* Великий зрив (до історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). Львів, 1931. С. 93.

³⁸ *Цегельський Л.* Правда про Гетьманщину. Що говорять і пишуть про українську державну політику і що з того правда, а що баламута // Америка, 1931, 15 травня, ч. 3. С. 25–33.

³⁹ *Цегельський Ю.-М.* Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City: Смолоскип, 1992. С. 351.